

Wacław Uruszczak

Rękopisy Statutu krakowsko-warckiego z 1421/1423 roku

1. Wprowadzenie – statut krakowsko-warcki z 1421/1423 r.

Obok Statutów Kazimierza Wielkiego do najbardziej znanych pomników dawnego prawa polskiego należy statut krakowsko-warcki. W drukowanych zbiorach prawa polskiego takich jak *Syntagma* (1488) figuruje on zaraz po Statutach kazimierzowskich, jako „Księga druga najznakomitszego władcy i pana naszego Władysława króla Polski, etc. przez niego i baronów całego Królestwa wydane w Krakowie i w Warcie potwierdzone, w roku tysiąc czterysta dwudziestym trzecim” [*Liber secundus illustrissimi principis et domini nostri Wladislai regis Polonie, etc., per ipsum et barones totius Regni edita Cracovie et in Wartha confirmata, sub anno millesimo quadingentesimo vicesimo tertio*]². W urzędowym kodeksie prawa Królestwa Polskiego, jakim był Statut Łaskiego z 1506 r., poprzedzający ten statut nagłówek brzmiał następująco: „Statuty Władysława Jagiełły króla Polski, najwyższego księcia Litwy, najpierw w Krakowie w roku 1420 zebrane, potem na sejmie walnym całego Królestwa w mieście Warcie w święto Szymona i Judy w roku pańskim 1423 wydane i ogłoszone” [*Statuta Vladislai Jagello regis Poloniae, supremi ducis Lithwanie, primum Cracovie anno M.CCCC.XX collecta, tandem in conuentione generali totius Regni in oppido Wartha pro festo Simonis et Jude anno domini M.CCCC. XXIII edita et promulgata*]. Jednocześnie na każdej stronie zbioru Łaskie-

99

¹ Artykuł dedykuję Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu, znakomitemu badaczowi i znawcy historii średniowiecznego państwa i prawa polskiego. Dziękuję mojej żonie Barbarze za pomoc w opracowaniu schematów filiacji rękopisów (Wacław Uruszczak).

² *Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków (Syntagma)*, oprac. L. Łysiak i S. Roman, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, Seria II, *Pomniki Prawa Polskiego*, red. A. Vetulani, Dział I, *Prawo ziemskie*, t. II, Wrocław–Kraków 1958, s. 118.

go umieszczona została rubryka w brzmieniu: *Vladislaus Jagello Cracouie et Warthe constituit* [Władysław Jagiełło w Krakowie i Warcie ustanowił], która jednoznacznie wskazywała na wydanie całego statutu w Krakowie i w Warcie. Natomiast w zakończeniu statutu, po jego ostatnim artykule na f. 47 v umieszczono *explicit* w brzmieniu: „*Finiunt statuta Warthensia Vladislai Jagellonis regis*” [„Zakończyły się statuta warckie Władysława Jagiełły króla”]. Wskazywał on Wartę, jako miejsce urzędowej promulgacji całego statutu. Jako urzędowy kodeks prawa Królestwa Polskiego, zbiór drukowany Łaskiego upowszechnił w kolejnych stuleciach przekonanie, że Władysław Jagiełło wydał na zjeździe (sejmie) walnym w Warcie jednolity statut, którego tekst został wcześniej przygotowany w Krakowie. Przyłgnęła do niego nazwa statut warcki. Pod tą nazwą jest on przywoływany po dziś dzień w licznych opracowaniach historycznych i historyczno-prawnych. Próbę zmiany tego stanowiska podjął dopiero Stanisław Roman, autor bardzo wartościowych prac poświęconych statutowi warckiemu³. W naukowym wydaniu *Syntagmatów*, podjętym wspólnie z Ludwikiem Łysiakiem, posłużył się nazwą „statut krakowsko-warcki”⁴. Zwrócił uwagę na to, że uznawany za jednolitą ustawę statut warcki składa się w rzeczywistości z dwóch osobnych ustaw – statutu krakowskiego z roku 1420 lub 1421 oraz odrębnego statutu warckiego z 1423 r.⁵ Wskazana przez S. Romana wątpliwość co do daty wydania statutu krakowskiego została przez niżej podpisanego rozstrzygnięta na rzecz roku 1421 r.⁶

Drukowane zbiory prawa polskiego z przełomu XV i XVI w. nie mogą być traktowane jako w pełni wiarygodny przekaz pierwotnego kształtu i treści zamieszczonych w nich statutów i innych tekstów prawnych. O tym powinny rozstrzygać źródła wcześniejsze, a więc najstarsze rękopisy tych statutów. Tego rodzaju badania podjęte zostały w odniesieniu do statutów Kazimierza Wielkiego. Uwieńczeniem ich jest studium Stanisława Romana pt. *Geneza statutów Kazimierza Wielkiego* (Kraków 1961). Nadal jednak nie podjęto analogicznej pracy nad statutem krakowsko-warckim, który w świadomości przeszłych pokoleń stanowił „księgę drugą prawa polskiego”, następującą po księdze pierwszej, czyli wspomnianych statutach wydanych przez ostatniego z rządzących Polską Piastów. Celem niniejszego artykułu jest opis i analiza znanych średniowiecznych rękopi-

³ S. Roman, *O czasie powstania statutu warckiego*, CPH, 1951, t. III, s. 155–192.

⁴ S. Roman, *Wstęp*, [w:] *Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków...*, s. 31.

⁵ Tamże, s. 31. Zob. też: W. Uruszczak, *Z badań nad statutem warckim z 1423 r.*, [w:] *Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki; prace dedykowane prof. Stanisławowi Płazie w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Małec i W. Uruszczak, Kraków 1999, s. 135–147.

⁶ W. Uruszczak, *O genezie i dacie statutu krakowskiego Władysława Jagiełły z 1421 r.*, CPH, 1968, t. XX, z. 2, s. 59–65.

pisów zawierających teksty statutu krakowsko-warckiego, w tym zwłaszcza próba ustalenia ich filiacji, czyli wzajemnej zależności. Studium to powinno ułatwić przyszłym badaczom pracę nad ustaleniem pierwotnego tekstu wspomnianego aktu prawnego. Może być także pomocne do badań nad jego przekształceniami, jakie następowały w kolejnych latach.

2. Rękopisy statutu krakowsko-warckiego z XV w. i ich charakterystyka

Oryginalny dokument królewski z tekstem statutu warckiego nie zachował się. Znane są jedynie jego odpisy figurujące w osiemnastu rękopisach z XV w. Były one przedmiotem zainteresowania polskich uczonych w XIX i XX w., w szczególności Jana Wincentego Bandtkiego, Antoniego Zygmunta Helcla, Romualda Hubego, Stanisława Kutrzeby, Bolesława Ulanowskiego, a także wspomnianego Stanisława Romana. Pierwszy z wymienionych zajmował się nimi, przygotowując wydanie najdawniejszych pomników prawa polskiego, które ukazało się drukiem w Warszawie w 1831 r. pt. *Ius Polonicum...*⁷ Z kolei Romuald Hube na podstawie analizy najstarszych rękopisów podjął kwestię odrębności statutu krakowskiego od samego statutu warckiego⁸. Antoni Zygmunt Helcel w swoim monumentalnym studium poświęconym statutom Kazimierza Wielkiego zamieścił opis rękopisów prawnych zawierających oprócz Statutów Kazimierza Wielkiego także statut krakowsko-warcki⁹. Opis tych rękopisów uzupełnił i opublikował Stanisław Kutrzeba, który jednocześnie wydał drukiem w tomie IV serii Archiwum Komisji Prawniczej PAU przygotowane przez swojego mistrza Bolesława Ulanowskiego wszystkie znane przekazy tych statutów¹⁰. Wydanie to nie miało cech wydania krytycznego, lecz stanowiło drukowany odpis tekstu wymienionego statutu figurującego w poszczególnych rękopisach. Rękopisy te Ulanowski połączył w pary, kierując się stwierdzonym przez siebie wza-

⁷ *Ius Polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis*, red. J. W. Bandtkie, Varsoviae 1831.

⁸ R. Hube, *Statut warcki Władysława Jagiełły*, [w:] *Romulada Hubego pisma*, wyd. K. Dunin, t. II, Warszawa 1905, s. 81 i n.

⁹ A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, Kraków 1856, s. V–LVI.

¹⁰ *Statuta terrestria in conventionibus Cracoviensi et Wartensi laudata*, wyd. B. Ulanowski, [w:] AKP, t. IV, Kraków 1921, s. 455–471. Opisy rękopisów pióra S. Kutrzeby opublikowane są w AKP, t. II, Kraków 1921, s. XI–L.

jemnym podobieństwem lekcji samego tekstu. Wypada podkreślić, że do chwili obecnej nie znaleziono innych rękopisów niż znane Ulanowskiemu i wykorzystane przez niego w edycji statutu krakowsko-warckiego. Kilka z nich, o czym będzie mowa poniżej, zaginęło w czasie II wojny światowej. Wydawnictwo Bolesława Ulanowskiego nabrało tym samym wartości unikalnego przekazu treści tych, nie istniejących już, rękopisów. Stanowi to pouczający przykład, jak wielkie znaczenie dla kultury polskiej mają prace nad drukowanymi edycjami źródłowymi pomników średniowiecznego prawa polskiego.

Analogicznie jak rękopisy statutów Kazimierza Wielkiego, rękopisy statutu krakowsko-warckiego są określane w nauce za pomocą nazw nadanych przez ich badaczy, w większości przypadków przez J. W. Bandtkiego. Nazwy te wskazują na osobę dawniejszego właściciela lub badacza albo na bibliotekę, gdzie dany rękopis był przechowywany, albo wreszcie na miejscowość, w której rękopis ten się znajdował. Z naszego punktu widzenia nazwy te są często całkowicie anachroniczne i nie mają nic wspólnego z dzisiejszą rzeczywistością. Wypada akceptować je jednak jako swego rodzaju świadectwo złożonych losów pomników polskiej kultury prawniczej.

Są to następujące rękopisy¹¹:

- 1) Bandtkiego I (1444);
- 2) Bandtkiego II (1478);
- 3) Działyńskich I (1460);
- 4) Działyńskich II (1441);
- 5) Działyńskich III (1472);
- 6) Działyńskich IV (około 1472);
- 7) Floriański (1453);
- 8) Ossolińskich II (1434);
- 9) Ossolińskich III (1472);
- 10) Petersburski II (1449);
- 11) Petersburski III (1463);
- 12) Petersburski IV (1433/1438);
- 13) Puławski I (1452);
- 14) Puławski II (1458);
- 15) Sierakowskiego IV (koniec XV w.);
- 16) Stronczyńskiego I (1472);
- 17) Warszawski I (1420/1430);
- 18) Warszawski II (1454).

¹¹ W nawiasach podano daty pochodzenia rękopisów według opisu S. Kutrzeby w AKP, t. II, s. XI–L.

Ad 1 i ad 2. Rękopisy nazwane Bandtkiego I i Bandtkiego II należały ongiś do Jana Wincentego Bandtkiego, uczonego historyka prawa, badacza i wydawcy średniowiecznych pomników prawa polskiego¹². Później trafiły do Biblioteki im. Baworowskich we Lwowie, gdzie rękopis Bandtkiego I nosił numer 958, Bandtkiego II zaś nr 953. W czasie II wojny światowej zbiory Baworowskich weszły przejściowo w skład zbiorów Zakładu Ossolińskich (Ossolineum). Po wojnie zostały w większości przewiezione do Wrocławia, a następnie włączono je do księgozbioru Biblioteki Narodowej w Warszawie. Wymienia je *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszak i S. Szyller (Warszawa 2012). Rękopis Bandtkiego I (dawniej Baworowskich nr 958) nosi obecnie nr 12576 II. Rękopis Bandtkiego II (w zbiorach Baworowskich nr 953) oznaczony został sygnaturą 12574 II¹³.

Ad 3, 4, 5, 6. Rękopisy oznaczone jako Działyńskich I, II, III, IV pochodzą z Biblioteki w Kórniku. Bibliotekę tę powołał do życia w XIX w. hrabia Tytus Działyński, niezwykle zasłużony kolekcjoner, miłośnik dzieł sztuki, bibliofil¹⁴. Po II wojnie światowej Biblioteka Kórnicka została znacjonalizowana. Aktualnie funkcjonuje ona jako Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. Wymienione cztery rękopisy kórnickie, szczegółowo opisane przez A. Z. Helcla, noszą następujące sygnatury: Działyńskich I – to rękopis 801; Działyńskich II – rękopis 794 (Kodeks Mikołaja z Obornik); Działyńskich III – rękopis 799 (Kodeks Mikołaja z Rogoźna); Działyńskich IV – rękopis 800¹⁵.

Ad 7. Rękopis oznaczony jako Floriański (1453) od końca XVIII w. dostępny jest w bibliotece klasztoru O.O. Augustianów w St. Florian w Austrii¹⁶. Noszą sygnaturę MS 551. Przedtem rękopis ten był własnością klasztoru OO Benedyktów w Tyńcu k. Krakowa. Jak pisał S. Kutrzeba, został on nabyty przez biskupa tarnowskiego ks. Georga Zieglera, który następnie przekazał go klasztorowi w St. Florian¹⁷. Rękopis został opisany przez Albina Czernego w katalogu rękopisów tego klasztoru¹⁸.

¹² Por. *Ius Polonicum...* (red. J. W. Bandtkie, Varsoviae 1831). Biogram J. W. Bandtkiego pisał S. Kutrzeba zob w: PSB, t. I, Kraków 1935, s. 259–260.

¹³ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszak, S. Szyller, Warszawa 2012, s. 184–185.

¹⁴ S. Potocki, *Tytus Działyński*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 1981.

¹⁵ J. Zathy, *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 449–472.

¹⁶ Augustiner-Chorherrenstift St. Florian; Stiftsbibliothek; Stiftstraße 1 A-4490 St. Florian.

¹⁷ S. Kutrzeba w AKP, t. II, s. XIX.

¹⁸ A. Czerny, *Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian*, Linz 1871, s. 187–188. Katalog ten dostępny jest w internecie pod adresem http://manuscripta.at/diglit/czerny_1871/0007?sid=8b3b65780951370f2145b5c1ff02e865 [dostęp: 20 VII 2015].

Ad 8. Ossolińskich II (1434) oraz ad 9. Ossolińskich III (1472). Rękopisy oznaczone jako Ossolińskich II oraz Ossolińskich III przechowywane były w Bibliotece im. Ossolińskich we Lwowie. Pierwszy z nich został rozdzielony na cztery części, z których każdą oznaczono odrębną sygnaturą. Obecnie są to rękopisy o numerach: 23 (część IV), 70 (część III), 71 (część II), 165 (część I)¹⁹. Drugi z wymienionych rękopisów, czyli Ossolińskich III, nosił nr 802. Oba te rękopisy szczegółowo opisane zostały przez A. Z. Helcla²⁰, a także W. Kętrzyńskiego w *Katalogu rękopisów...*²¹ Po II wojnie światowej zbiory Biblioteki Ossolińskich, choć niestety nie w całości, zostały przewiezione do Wrocławia. Interesujące nas rękopisy przetrwały zawieruchę wojenną. Dzisiaj są dostępne w Bibliotece Zakładu Naukowego im. Ossolińskich (Ossolineum) we Wrocławiu²².

Ad 10. Petersburski II (1449); ad 11. Petersburski III (1463); ad 12. Petersburski IV (1433/1438). Trzy rękopisy oznaczone nazwą „Petersburski” były w końcu XVIII w. własnością Biblioteki Załuskich w Warszawie. Wzmianki o nich figurują w katalogu tej biblioteki pióra Jana Janockiego²³. Po upadku powstania kościuszkowskiego władze rosyjskie dokonały zaboru zbiorów Załuskich, które przewieziono do Petersburga do nowo powstałej tam Cesarskiej Biblioteki Publicznej. Trzy wspomniane rękopisy petersburskie opisali A. Z. Helcel, a także Józef Korzeniowski w swoich *Zapiskach z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu*²⁴. Podał on także ich sygnatury, a mianowicie: Lat. F. II. 10 (Petersburski II); Lat. F. II. 124 (Petersburski III); Lat. Q. I 34 (Peterburski IV). Po rewolucji październikowej w Rosji miasto Petersburg zostało nazwane Leningradem, a biblioteka Cesarska – Państwową Publiczną Biblioteką im. Sołtykowa Szczedriny w Leningradzie. Zawarty w Rydze w 1921 r. traktat pokojowy polsko-rosyjski przewidywał zwrot polskich zbiorów muzealnych i bibliotecznych będących w posiadaniu Rosji. Dotyczyło to także zbiorów dawnej Biblioteki Załuskich. Zbiory te wróciły do Polski w latach trzydziestych XX w. i zostały przekazane do Biblioteki Narodowej

¹⁹ Opis rękopisów 23, 70, 71, 165 zob. W. Kętrzyński, *Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich*, t. I, Lwów 1881, s. 12, 86, 287–294.

²⁰ *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, s. IX–XII, XLIX–LI.

²¹ S. Kętrzyński, *Katalog rękopisów...*, t. I, s. 12, 86, 287–294; t. III, s. 263.

²² *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. I, *Rękopisy 1–7325*, oprac. zb. red. J. Turska, Wrocław 1948, s. 3, 9.

²³ J. Janocki, *Musarum sarmaticarum specimina nova*, t. I, nr XI, Wrocław 1771, s. 85 (Petersburski III).

²⁴ J. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu*, [w:] *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. XI, Kraków 1910, s. 50–52, 54–57. Zob. też: A. Blumenstok, *Wiadomości o rękopisach prawno-historycznych Biblioteki cesarskiej w Petersburgu*, [w:] AKH, Kraków 1891, t. VI, s. 404.

w Warszawie. W czasie powstania warszawskiego w 1944 r. rewindykowane zbiory Biblioteki Załuskich w znacznej części spłonęły. Zachowały się tylko nieliczne, a wśród nich rękopis Petersburski II, oznaczony dzisiaj sygnaturą Biblioteki Narodowej 3008 IV²⁵. Rękopisy Petersburski III i Petersburski IV zapewne zostały zniszczone. Dysponujemy jedynie ich opisami oraz wydaniem tekstów statutu warckiego dokonany przez Bolesława Ulanowskiego w Archiwum Komisji Prawniczej, t. IV.

Ad. 13. Puławski I (1452); ad. 14. Puławski II (1458). Nadane przez Bandtkiego nazwy przypominają, że oba te rękopisy należały w początkach XIX w. do Biblioteki w Puławach należącej do rodziny książąt Czartoryskich. Po upadku powstania listopadowego losy tych rękopisów nie były jednakowe. Pierwszy z nich, znany też pod nazwą kodeksu Sędziwoja z Czechła, został wraz całością zbiorów przewieziony do Paryża do siedziby Czartoryskich w Hotelu Lambert. W latach siedemdziesiątych XIX w. wraz z większością kolekcji Czartoryskich umieszczono go w utworzonym w Krakowie Muzeum Książąt Czartoryskich. Tam też znajduje się po dziś dzień. Według katalogu rękopisów Biblioteki tego muzeum, pióra Stanisława Kutrzeby, nosi sygnaturę 1310²⁶. Drugi z wymienionych rękopisów puławskich (Puławski II), opisywany przez J. Lelewela²⁷, J. W. Bandtkiego²⁸ oraz A. Z. Helcla²⁹, znalazł się w Bibliotece Kórnickiej i do dziś należy do tamtejszego księgozbioru, jako rękopis nr 816³⁰. Kodeks ten nazywany jest też Kodeksem Macieja z Pyzdr. Dostępny w kopii cyfrowej w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej³¹.

Ad 15. Sierakowskiego IV (k. XV w.). Rękopis oznaczony jako Sierakowskiego IV pierwotnie stanowił jedną całość z rękopisami noszącymi nazwy Sierakowskiego I, II i III³². Nazwa pochodzi od nazwiska jego dawniejszego właściciela hrabiego Józefa Sierakowskiego. W bliżej nieznanych okolicznościach rękopis został rozdzielony na cztery części i umieszczony w różnych bibliotekach³³. Rękopisy oznaczone jako Siera-

²⁵ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej...*, s. 72.

²⁶ S. Kutrzeba, *Catalogus codicum manu scriptum Musei Principium Czartoryski*, t. II, Kraków 1908–1913, s. 163–166.

²⁷ J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, Wilno 1823, s. 237–238, 258–265.

²⁸ *Ius Polonicum...*, s. XVII–XVIII.

²⁹ A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód...*, s. XXIV–XXVIII.

³⁰ Informację taką podał S. Kutrzeba w AKP, t. II, s. XXVII. Zob. J. Zathay, *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej...*, s. 471.

³¹ Dostępny pod adresem: fbc.pionier.net.pl/id/oi:www.wbc.poznan.pl:88799.

³² H. Kownacki, *O dawnych statutach polskich dotąd nie wydanych w rękopisie starym do Józefa hr. Sierakowskiego należącym znajdujących się, „Pamiętnik Warszawski” 1820, t. XVIII, s. 193–213.*

³³ S. Kutrzeba w AKP, t. II, s. XXXV–XXXVII.

kowskiego I–II oraz Sierakowskiego III znajdują się obecnie w Bibliotece Narodowej w Warszawie pod sygnaturami 12586 II i 12585 II³⁴. Część czwarta, czyli rękopis Sierakowskiego IV znalazła się w zbiorach rękopiśmiennych Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, jako rękopis numer 1560³⁵. W rękopisie tym statut warcki występuje tylko w formie spisu rubryk (rejestru) na k. 46–47 i 47–48v.

Ad 16. Stronczyńskiego I (1472). Nazwa rękopisu pochodzi od nazwiska Kazimierza Stronczyńskiego, do którego rękopis ten należał w XIX w.³⁶ Nadał ją Romuald Hube, który jako pierwszy ogłosił informację na jego temat³⁷. Po pierwszej wojnie światowej rękopis ten był własnością Biblioteki Baworowskich we Lwowie (nr 993), o czym poinformował S. Kutrzeba w opisie rękopisów prawniczych ogłoszonym w *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. II w 1921 r.³⁸ Po drugiej wojnie światowej włączony został wraz z pozostałością zbiorów Baworowskich do księgozbioru Biblioteki Narodowej, gdzie jest przechowywany jako rękopis nr 12596 III³⁹.

Ad 17. Warszawski I (1420/1430); ad 18. Warszawski II (1454). Wymienione dwa kodeksy opatrzone nazwami Warszawski I i Warszawski II należały w początkach XIX w. do zasłużonego dla kultury i nauki polskiej Towarzystwa Naukowego w Warszawie. Oba je opisał J. W. Bandkie⁴⁰, a ślad za nim A. Z. Helcel⁴¹. Po upadku powstania listopadowego pierwszy z tych rękopisów, wraz z należącą do Towarzystwa biblioteką, został skonfiskowany przez władze carskie i przetransportowany w 1833 r. do Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. Nadano mu sygnaturę Q.II. vel.4. Z kolei rękopis Warszawski II został oddany do Biblioteki Ordynacji Krasińskich. Podzielono go na dwie części, którym nadano osobne sygnatury: 3393 i 3839. Rękopisy te opisane zostały przez Franciszka Pułaskiego w jego *Opisie 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*⁴². Stan ten zarejestrował S. Kutrzeba w AKP, t. II (s. XLIX). W 1944 r. podczas powstania warszawskiego zbiory Biblioteki Ordynacji Krasińskich uległy

³⁴ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej...*, s. 186.

³⁵ J. Czubek, *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1906, s. 263.

³⁶ Kazimierz Stronczyński (1809–1896), kolekcjoner, historyk, senator Królestwa Polskiego. Znanca i badacz w zakresie numizmatyki i sfragistyki. Zob. PSB, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006–2007.

³⁷ R. Hube, *Przyczynek do objaśnienia historii statutu wiślickiego*, [w:] *Romuada Hubego pisma...*, s. 257.

³⁸ S. Kutrzeba, AKP, t. II, s. XXXVIII.

³⁹ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej...*, s. 189.

⁴⁰ *Ius Polonicum...*, s. XX.

⁴¹ A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód...*, s. VII–VII i XXIII–XXIV.

⁴² F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, Biblioteka Ordynacji Krasińskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego, t. XXIII–XXIX, Warszawa 1915, s. 34–35.

zniszczeniu, analogicznie jak część rewindykowanych zbiorów polskich z byłej Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu, które przejęła Biblioteka Narodowa. Wśród nich były zapewne także wymienione dwa rękopisy Warszawski I i Warszawski II⁴³.

Badacze w swych opracowaniach oraz w edycjach źródłowych pomników średniowiecznego ustawodawstwa polskiego posługiwali się skrótami nazw rękopisów. W ostatnim czasie najczęściej stosowano skróty zaproponowane przez Oswalda Balzera, który użył je w edycji statutu małopolskiego Kazimierza Wielkiego⁴⁴. Tę samą postać skrótów wykorzystał także Ludwik Łysiak w wydaniu statutu wielkopolskiego tego władcy⁴⁵. Skróty te polegały na użyciu jednej lub dwóch liter nazwy wraz liczebnikiem pisanym cyfrą arabską umieszczanym w indeksie górnym. Wyglądają one następująco:

Bandtkiego I – B¹; Bandtkiego II – B²;
Działyńskich I – D¹; Działyńskich II – D²; Działyńskich III – D³; Działyńskich IV – D⁴;
Floriański – Fl;
Ossolińskich II – O²; Ossolińskich III – O³;
Petersburski II – Pt²; Petersburski III – Pt³; Petersburski IV – Pt⁴;
Puławski I – P¹; Puławski II – P²;
Sierakowskiego IV – S⁴;
Stronczyńskiego I – St¹;
Warszawski I – SV; Warszawski II – VB.

Wymienione rękopisy, zawierające między innymi statut krakowsko-warcki, nie miały charakteru oficjalnego. Były własnością prywatną, nawet jeśli właściciel danego rękopisu wykonywał funkcję urzędową, bądź stanowiły własność miejską lub kościelną. Rękopis O² był pierwotnie własnością Serafina z Barwałdu, miecznika krakowskiego i żupnika wielickiego. W rękopisie tym poza statutami Kazimierza Wielkiego i statutem warckim figuruje ordynacja dla żup wielickich Kazimierza Wielkiego z 1367 r. Świadczy to o zainteresowaniu właściciela dostępem do tego aktu prawnego. Co do dwóch rękopisów, a mianowicie SV i St¹ jest prawdopodobne, że należały ongiś do pisarzy sądowych. W niewielkich rozmiarów rękopisie SV (małe 4°, kk. 86) występowały wyłącznie teksty prawa polskiego. Ręko-

⁴³ W. Kamieniecki, *Straty Biblioteki Ordynacji Krasińskich w zakresie zbiorów rękopiśmiennych*, [w:] *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. III, Biblioteki, Warszawa 1955, s. 142–176.

⁴⁴ *Statuty Kazimierza Wielkiego*, cz. II, Statuty wielkopolskie, oprac. O. Balzer, Poznań 1947.

⁴⁵ *Statuty Kazimierza Wielkiego*, cz. II, Statuty wielkopolskie, oprac. i wyd. L. Łysiak, „Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Studia nad Historią Prawa Polskiego założone przez Oswalda Balzera”, t. XXII, Warszawa–Poznań 1982, s. 2.

pis St¹ zawierał liczne teksty prawa polskiego wraz z przywilejem Kazimierza Wielkiego dla Żydów. Nadto, co jest znamienne, figuruje w nim rota przysięgi notariusza (k. 57 *Iuramentum notariorum super fidelitatis*). Brzmienie roty jednoznacznie wskazuje, że chodzi o pisarza ziemskiego⁴⁶. Być może do jakiegoś pisarza sądowego należał także kodeks B², podobnie jak poprzedni, formatu 4° i liczący tylko 95 kart. Zawierał wyłącznie pomniki prawa polskiego, w tym także przywilej Kazimierza Wielkiego dla Żydów. Najliczniejszą grupę stanowią rękopisy, które poza tekstami źródeł prawa polskiego zawierają także pomniki prawa niemieckiego, jak *Zwierciadło saskie* i *Weichbild* magdeburški, a także inne. Są to rękopisy: B¹, Pt³, Fl, D², D³, D⁴. Zapewne należały one ongiś do władz jakiegoś miasta albo przynajmniej do pisarza miejskiego. Miasta były zainteresowane posiadaniem źródeł prawa zarówno miejskiego, jak i polskiego. W przypadku rękopisu D² jego badacz A. Z. Helcel stwierdził, że sporządzony został przez pisarza magistratu miasta Łekna. W dwóch przypadkach uzasadnione jest przypuszczenie co do kościelnej własności rękopisu (O³, Pt⁴). Wskazywałyby na to zawarte w nim teksty o charakterze kościelnym. W rękopisie O³ były to bulle papieskie Grzegorza XI i Urbana VI oraz fragment statutu synodalnego o spowiedzi i rozgrzeszeniu.

108

Trzy rękopisy, a mianowicie P¹, D¹, Pt², stanowiły zbiory w typie *silva rerum*, gdzie obok pomników ściśle prawnych zgromadzone zostały teksty literackie, historyczne, przyrodnicze, polityczne. Stanowiły one własność osób zaliczanych do grona intelektualistów swojej epoki.

Szczególnie znamienny jest rękopis Puławski I (P¹), znany też jako „kodeks Sędziwoja z Czechła”. Jest to foliał liczący 949 stron, oprawiony w deski pokryte skórą. Zawiera on liczne teksty literackie, jak w szczególności *Kronikę Polską* Mistrza Wincentego. Sam Sędziwój z Czechła pochodził z Wielkopolski. Studiował na Akademii Krakowskiej sztuki wyzwolone (magister w 1428 r.), a z kolei w Paryżu teologię. Po powrocie do Polski (1445) wstąpił do służby kościelnej jako wikariusz arcybiskupa gnieźnieńskiego. Współpracował z Janem Długoszem. Prowadził wykłady w Akademii Krakowskiej.

Charakter kolekcji posiada rękopis D¹, gdzie poza licznymi tekstami prawa polskiego i niemieckiego, figuruje *Kronika polska* Mierzwy, *Historia zburzenia Troi* Guido de Columna, czy kronika dziejów świata. Właściciel wywodził się zapewne z kręgu wykształconych mieszczan. Istnieje przypuszczenie, że do grona kilku pisarzy, których dziełem był ten rękopis, należał student Akademii Krakowskiej Jan Stanisław z Główna, bakałarz w 1477 r.⁴⁷ W rękopisie

⁴⁶ „...omnia mihi commissa per palatinum et alios officiales iudicii terrestriſid fideliter recognoscant...” AKP, t. I, s. XXXIX.

⁴⁷ J. Zathey, *Katalog...*, s. 451.

Pt² obok tekstów prawa polskiego występują teksty teologiczne oraz historyczne (*Rocznik świętokrzyski*) czy nawet traktat o zwierzętach.

Na koniec tej krótkiej charakterystyki zawartości poszczególnych rękopisów należy dodać, że nie sposób jest cokolwiek bliższego powiedzieć o proveniencji rękopisu Warszawskiego II (VB) ze względu na jego wcześniejszą dewastację. W znanej badaczom w XIX i XX w. postaci liczył on zaledwie 24 karty, obejmując wyłącznie statuty Kazimierza Wielkiego i statut warcki⁴⁸. Jak stwierdził Stanisław Kutrzeba „Prawdopodobnie kod. VB nie ograniczał się pierwotnie na znanych nam dzisiaj 24 kartkach, lecz pewnie był daleko obszerniejszym”⁴⁹.

3. Filiacje przekazów statutu krakowsko-warckiego w rękopisach z XV w.

W ustalaniu filiacji zachowanych przekazów statutu krakowsko-warckiego wypada oprzeć się na dotychczasowych ustaleniach nauki co do pochodzenia przekazów Statutów Kazimierza Wielkiego. Jest to konsekwencją faktu, iż statut krakowsko-warcki występuje przeważnie obok statutów kazimierzowskich. Wyjątkiem są tylko: rękopis Pt⁴, gdzie z polskich tekstów prawnych spotykamy same tylko statuty krakowsko-warckie oraz rękopisy VB, D¹, gdzie statuty Kazimierza Wielkiego występują jedynie w formie summariuszy.

Statuty Kazimierza Wielkiego nie zachowały się do naszych czasów w jednolitej redakcji. Obok rękopisów zawierających tylko zwody pełne małopolskie mamy także i takie, gdzie statuty te połączone są w tak zwane dygesta małopolsko-wielkopolskie czy dygesta uzupełniane. Tym samym w rękopisach z XV w. statut krakowsko-warcki występuje w towarzystwie różnych redakcji statutów kazimierzowskich, wśród których wyodrębniono następujące układy⁵⁰:

- I. Zwody pełne małopolskie: Pt³;
- II. Teksty połączone, zawierające statut małopolski i wielkopolski
  1. Fl, O³, D³, B²;
  2. O²;

⁴⁸ Zob. opis S. Kutrzeby w AKP, t. II, s. XLIX–L.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Zob. S. Roman, *Geneza statutów Kazimierza Wielkiego. Studium źródłoznawcze*, Kraków 1961, s. 47–50; L. Łysiak, *Wstęp*, [w:] *Statuty Kazimierza Wielkiego*, cz. II, *Statuty wielkopolskie...*, s. X.

III. 1. Dygesta małopolsko-wielkopolskie

SV, B¹, Pt², P², St¹, D⁴;

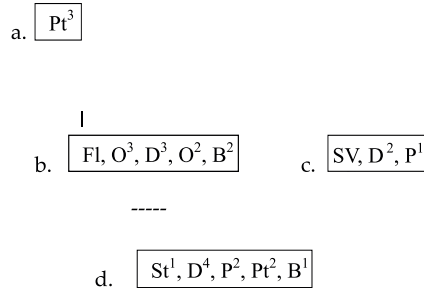
2. Dygesta uzupełnione:

D², P¹;IV. Teksty fragmentaryczne: VB, D¹.

Zgodnie z ustaleniami nauki przyjmuje się, że układy te wywodzą się od siebie, to znaczy: układ II z układu I, a układ III z układu II. Najwcześniejsze w znaczeniu pierwotności tekstu są te rękopisy, które zawierają Statuty Kazimierza Wielkiego w postaci osobnego statutu małopolskiego lub wielkopolskiego. Z kolei pojawiły się wersje redakcji zводу połączonego małopolsko-wielkopolskiego, które czasowo wyprzedziły dygesta małopolsko-wielkopolskie⁵¹. Z tych ostatnich późniejsze są rękopisy obejmujące Statuty króla Kazimierza w redakcji dygestów uzupełnionych. Odnosząc te wnioski do rękopisów statutu krakowsko-warckiego za niewątpliwie starsze należy uznać przekazy z rękopisów: Pt³, Fl, O³, D³, B², O².

W pozostałych rękopisach zawierających statuty Kazimierza Wielkiego w redakcji dygestów, występują teksty statutu krakowsko-warckiego z pewnością bardziej odległe od oryginału. Antycypując dalsze ustalenia można już na podstawie powyższego przyjąć następujący schemat wyjściowy ich filiacji:

110

Wysunięcie Pt³ na czoło jest konsekwencją faktu, iż rękopis ten zawiera statuty Kazimierza Wielkiego tylko w redakcji zводу małopolskiego – jest więc w jakimś stopniu pierwotniejszy. Na „pierwotności” tego rękopisu wskazują ponadto inne fakty:

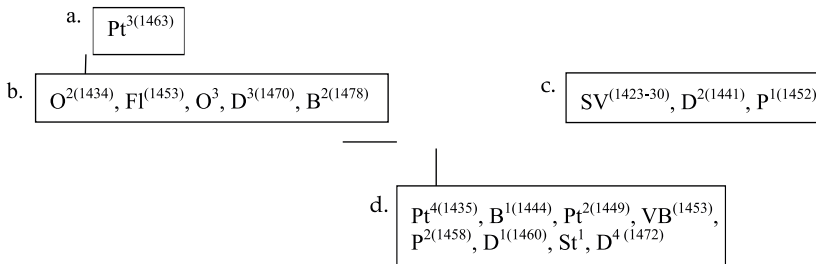
– tekst statutu krakowskiego występuje odrębnie, niezależnie od statutu warckiego. Oba statuty mają odrębne nagłówki. Nagłówek do statutu krakowskiego rozpoczyna się od słów: *In nomine Domini Amen*.

⁵¹ S. Roman, *Dygesta małopolsko-wielkopolskie a dążenia unifikacyjne prawa polskiego na przełomie XIV i XV w.*, CPH, 1958, t. X, z. 2.

Ponadto teksty obu statutów nie zawierają rubryk, które w oryginalnej wersji statutu krakowsko-warckiego z pewnością nie występowały, lecz stanowią dodatek pochodzący od użytkowników rękopisów.

W powyższym schemacie nie umieszczono rękopisów Pt⁴, VB, D¹ (nie zawierają one statutu Kazimierza Wielkiego – Pt⁴ albo też zawierają rękopisy fragmentaryczne; S. Roman określa je jako „dzikie”). Sądzić jednak należy, że winny one znaleźć się w grupie „d”.

Uwzględniając daty powstania poszczególnych rękopisów schemat filiacyjny wyglądał będzie następująco:

Wymieniona w zakończeniu grupa „d” obejmuje następujące rękopisy: Pt⁴ (1435); B¹ (1444); Pt² (1449); VB (1453); P² (1458); D¹ (1460); St¹; D⁴ (1472).

Pominiemy na wstępie rękopisy Pt⁴ i B¹. Zaliczanie ich do tej grupy nie jest bowiem całkowicie pewne. Najstarszymi spośród rękopisów tej grupy są przekazy z rękopisów Pt² i VB. Dalej kolejność jest taka, jak wskazują na to daty pochodzenia rękopisów: P², D¹, St¹, D⁴. Prócz samych dat pochodzenia rękopisów, wymienionego twierdzenia dowodzą następujące okoliczności:

1° W rękopisach Pt² i VB statut krakowski (art. *Perversa consuetudo*) nie został włączony do numeracji artykułów całego pomnika prawnego. Nie zaopatrzone go żadnym numerem. Fakt ten dowodzi starszeństwa przekazów Pt² i VB, tak jak okoliczność, iż statut krakowski stanowi jeden artykuł w rękopisach Pt² i D¹ wykazuje starszeństwo tych przekazów nad St¹ i D⁴, gdzie występuje on w dwu artykułach. W tych ostatnich przypadkach został on włączony do numeracji wszystkich artykułów;

2° W rękopisach St¹ i D⁴ brak jest artykułu *De consuetudine et iure*. Ponieważ w rękopisach tych, tak samo jak w P² i D¹, artykuły *Cum autem leparis* i *Nonnullis displicencie* występują w odwrotnej kolejności niż w pozostałych przekazach, co dowodzi związku tych czterech rękopisów, przekazy statutu krakowsko-warckiego z St¹ i D⁴ są późniejsze.

3° W rękopisach – VB, Pt², P², D¹ w artykule *Inutilem scultetum* – występuje zwrot: „*dominus potest recipere scultetiam*”, w St¹ i D⁴ zaś (podobnie

Bibliografia

Źródła drukowane

- Ius Polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis*, red. J. W. Bandtkie, Varsoviae 1831.
- Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków (Syntagmata)*, oprac. L. Łysiak, S. Roman, Wrocław 1958.
- Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, Seria II, *Pomniki Prawa Polskiego*, red. A. Vetulani, Dział I, *Prawo ziemskie*, t. II, Wrocław–Kraków 1958.
- Statuta terrestria in conventionibus Cracoviensi et Wartensi laudata*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. IV, Kraków 1921.
- Statuty Kazimierza Wielkiego*, cz. II, *Statuty wielkopolskie*, oprac. i wyd. L. Łysiak, „Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Studia nad Historią Prawa Polskiego założone przez Oswalda Balzera”, t. XXII, Warszawa–Poznań 1982.
- Statuty Kazimierza Wielkiego*, oprac. O. Balzer, „Osobne odbicie ze Studiów nad Historią Prawa Polskiego”, t. XIX, Poznań 1947.

Źródła internetowe

- http://manuscripta.at/diglit/czerny_1871/0007?sid=8b3b65780951370f2145b5c1ff02e865 [dostęp: 20 VII 2015].

Opracowania

- Blumenstok A., *Wiadomości o rękopisach prawno-historycznych Biblioteki cesarskiej w Petersburgu*, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej, Collectanea ex Archivo Collegii Historici*, Kraków 1891, t. VI.
- Czerny A., *Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian*, Linz 1871.
- Czubek J., *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1906.
- Helcel A. Z., *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, Kraków 1856.
- Hube R., *Przyczynek do objaśnienia historii statutu wiślickiego*, [w:] *Romuada Hubego pisma*, wyd. K. Dunin, t. II, Warszawa 1905.
- Hube R., *Statut warcki Władysława Jagiełły*, [w:] *Romuada Hubego pisma*, wyd. K. Dunin, t. II, Warszawa 1905.
- Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. I, *Rękopisy 1–7325*, oprac. zb., red. J. Turska, Wrocław 1948.
- Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszak, S. Szyller, Warszawa 2012.
- Janocki J., *Musarum sarmaticarum specimina nova*, t. I, nr XI, Wrocław 1771.
- Kamieniecki W., *Straty Biblioteki Ordynacji Krasińskich w zakresie zbiorów rękopiśmiennych*, [w:] *Straty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. III, Biblioteki, Warszawa 1955.
- Kętrzyński W., *Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich*, t. I, Lwów 1881.
- Korzeniowski J., *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu*, [w:] *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. XI, Kraków 1910.

- Kownacki H., *O dawnych statutach polskich dotąd nie wydanych w rękopisie starym do Józefa hr. Sierakowskiego należącym znajdujących się*, „Pamiętnik Warszawski” 1820, t. XVIII.
- Kuczyński S. K., *Jakub Kazimierz Stronczyński*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006–2007.
- Kutrzeba S., *Catalogus codicum manu scriptum Musei Principium Czartoryski*, t. II, Kraków 1908–1913.
- Kutrzeba S., *Jan Wincenty Bandtkie*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. I, Kraków 1935.
- Lelewel J., *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, Wilno 1823.
- Łysiak L., *Wstęp*, [w:] *Statuty Kazimierza Wielkiego. Część II, Statuty wielkopolskie*, oprac. i wyd. L. Łysiak, Warszawa–Poznań 1982.
- Potocki S., *Tytus Działyński*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 1981.
- Pułaski F., *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, Biblioteka Ordynacji Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego*, t. XXIII–XXIX, Warszawa 1915.
- Roman S., *Dygesta małopolsko-wielkopolskie a dążenia unifikacyjne prawa polskiego na przełomie XIV i XV w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1958, t. X, z. 2.
- Roman S., *Geneza statutów Kazimierza Wielkiego. Studium źródłoznawcze*, Kraków 1961.
- 114 Roman S., *O czasie powstania statutu warckiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1951, t. III.
- Roman S., *Wstęp*, [w:] *Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków*, Wrocław–Kraków 1958.
- Uruszczak W., *O genezie i dacie statutu krakowskiego Władysława Jagiełły z 1421 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1968, t. XX, z. 2.
- Uruszczak W., *Z badań nad statutem warckim z 1423 r.*, [w:] *Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki; prace dedykowane prof. Stanisławowi Płazie w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Malec i W. Uruszczak, Kraków 1999.
- Vetulani A., *Geneza statutu warckiego o wykupie sołectw*, „Kwartalnik Historyczny” 1969, t. LXXVI, z. 3.
- Zathey J., *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.